

teluja operaatiokeskuksen perustamiseksi on kuvattu seikkaperäisesti, samoin esityksen synnyttämää keskustelua, mutta perustelut hankkeen raukeamisesta eivät tule selkeästi esille.

Tekijä kuvaa hyvin prosessia, jonka seurauksena itsenäinen pääsihteerin alaisuudessa toimiva Slaavilaislähetysosasto päätettiin lopulta perustaa vuoden 1972 alusta lukien sekä niitä tapahtumia, jotka johtivat Malkin ja muiden idäntöön keskeisten toimijoiden eroon vuonna 1973.

Eronsa jälkeen Malk ja Juhani Lindgren lupasivat perua eronsa, mikäli Kansanlähetyksen hallitus hyväksyisi heidän luonnosteleman ”neljän kohdan ohjelman”. Tekstissä todetaan, että neljän kohdan ohjelmassa Malk ja Lindgren vaativat kolme asiaa (s. 312). Epäselväksi kuitenkin jää, mitkä nämä kolme asiaa olivat ennen kuin tekstissä mennään neljenteen seikkaan.

Tekijä vie tutkimansa ajanjakson loppuun kuvaamalla, miten Radiolähetyksjärjestö Sanansaattajat perustettiin vuonna 1973 ja miten Kansanlähetyksen idäntö organisoitiin ja profiloitiin uudelleen nimikkeellä kirjallisuus- ja radiotyö.

Viimeisessä luvussa esitetään tutkimuksen keskeiset tulokset. Luku on erittäin ansiokkaasti kirjoitettu. Siinä ei tyydytä luettelemaan tutkimuksen keskeisiä tuloksia, vaan sijoitetaan Kansanlähetyksen idäntö aikansa kontekstiin ja arvioidaan toiminnan motiiveja. Pelkästään tämä luku antaisi hyvän yleiskuvan tapahtumien kuluksista ja tutkimuksen keskeisistä havainnoista. Luvun esittäminen myös saksankielisenä versiona on perusteltua, mutta tämän tekstin soisi tavoittavan laajemminkin lukijakunnan kuin niiden, jotka saavat tämän kirjan käsiinsä.

Kokonaisuudessaan tutkimus tuo runsaasti uutta tietoa suomalaisten harjoittamasta idäntöystä, sen laajuudesta ja motiiveista. Se kuvaa myös seikkaperäisesti idäntöön jäsentymistä Kansanlähetykseen. Tekijä osoittaa, että Kansan-

lähetyksen ei varsinaisesti laajentanut toimintaansa idäntööhön vaan idäntö ja erityisesti Per-Olof Malk laajensi toimintaansa Kansanlähetykseen. Idäntö tuli nuoreen järjestöön yhtenäisenä kokonaisuutena, jonka integroiminen osaksi Kansanlähetystä osoittautui vaikeaksi. Kun organisatoriset ratkaisut lopulta saatiin tehtyä, pian sen jälkeen keskeiset idäntöön toimijat erosivat Kansanlähetyksestä. Idäntöön kautta tekijä tarkastelee laajemminkin Kansanlähetyksen kehityskaarta järjestöön syntyvaiheista sen kriisivuosiin ja jakautumiseen.

Asettaessaan tutkimustehtävän tekijä luetteli laajan joukon kysymyksiä, joihin tutkimuksella pyritään vastaamaan. Tutkimuskysymykset olivat perusteluja ja tekijä myös haki lähdeaineistojensa pohjalta vastaukset esittämiinsä kysymyksiin.

Latvalan teksti on sujuvaa. Tekijällä on oivallisia siltoja, joilla hän johdattaa lukijan luvusta toiseen. Väitöskirjan erityisenä ansiona voi pitää sitä, että hyvin dokumentoidusta tutkimuksesta muodostuu myös miellyttävä lukukokemus.

KIMMO KÄÄRIÄINEN
DOS., TAMPERE

JUHA MERILÄINEN
Suomi ja Euroopan kirkollinen jälleerakentaminen 1945–48. Diss. Helsinki. Suomen tiedeseura 2009. 312 s.

Juha Meriläisen väitöskirja tarkastelee Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vastaanottamaa ulkomaista apua vuodesta 1945 vuoteen 1948 saakka Euroopan kirkollisen jälleerakennustyön asiayhteydessä. Väitöskirja osoittaa ekumenian olleen Euroopan kirkollisen jälleerakennustyön kantava voima. Toisen maailmansodan jälkeen etsittiin uutta maailmanjärjestystä, jolla

kansallisvaltioiden mahdollisuuksia häiritä maailmanrauhaa vähennettäisiin.

Kristikunnan kirkko- ja tunnustuskunnat pyrkivät edistämään omilla tavoillaan tätä kehitystä luomalla uusia keskinäisiä yhteistyömuotoja. Ekumenian kannattajat näkivät sodan jälkeisessä jälleerakennuksessa mahdollisuuden luoda sellainen kirkkojen välinen yhtenäisyys, joka voisi estää uuden maailmansodan puhkeamisen sekä padota kommunismin ja maallistumisen leviämistä. Ekumeenisen kanssakäymisen tuloksena Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jälleerakennustyön suurimmaksi ulkomaiseksi avustajaksi nousi Luterilaisen maailmanliiton (ennen vuotta 1947 Luterilaisen maailmankonventin) Amerikan-osasto. Juha Meriläisen tutkimus keskittyy Euroopan ja Yhdysvaltojen suurimpiin luterilaisiin kirkkokuntiin, joilla oli kaksi ekumeenista tavoitetta: yhteistyön tiivistäminen luterilaisten kirkkokuntien välillä ja pyrkimys vaikuttaa tunnustuskunnat ylittäviin yhteistyöhankkeisiin kuten Kirkkojen Maailmanneuvoston perustamiseen. Molempien tavoitteiden edistämiseksi jälleerakennus näytteli keskeistä osaa.

Tekijän pääargumentin mukaan Amerikan luterilaiset käyttivät avustusdollareitaan kolmella tavalla: auttaakseen hädästä kärsineitä luterilaisia Euroopassa, edistääkseen ekumeniaa ja ohjatakseen Euroopan luterilaisia kirkkoja heille mieleisempään suuntaan. Tekijä toteaa esimerkiksi: ”LMK:n [Luterilaisen maailmankonventin] Amerikan-osaston avustustyöllä oli siis syvästi hengellinen lähtökohta, mutta ei yksinomaan sitä. Todellisuudessa kirkkopoliittiset päämäärät olivat alati läsnä toiminnassa ja päätöksenteossa. LMK:n Amerikan-osasto halusi elvyttää Euroopan luterilaisuuden, mutta ei sellaiseksi kuin se oli ennen sotaa ollut, vaan lähemmäksi amerikkalaista mallia ja ihannetta.” (s. 42)

Tarkasteltavan väitöskirjan aihe tuo paljon uutta tietoa ja uusia

oivalluksia useaan Suomen historiaa koskevaan tutkimusalaan: Suomen toisen maailmansodan jälkeiseen kirkkohistoriaan, Suomen jälleerakennuksen historiaan toisen maailmansodan jälkeen ja Suomen ekumeenisen liikkeen historiaan. Väitöskirja tuo uutta tietoa ja uusia näkemyksiä myös USA:n ja Euroopan protestantismiin, ekumeniaan ja luterilaisuuden historiaan 1900-luvun alkupuoliskon aikana.

Tekijän valitsema tutkimusongelma – ekumenian ja jälleerakennustyön välinen suhde sekä tästä suhteesta johtuvat valtasuhteet ja päämäärät – on erittäin mielekäs. Tehtävän rajaukset ovat tarkoituksenmukaisia ja hyvin perusteltuja. Ilman rajausten pitkäjänteistä harkintaa tutkimustehtävä olisi helposti rönssiillyt hallitsemattomaksi. Vaikka tekijä muotoili itselleen toteuttamiskelpoisen tutkimusprojektin, se oli silti kunnianhimoinen. Projektin vaikeuskerroin on korkea.

Tekijä ottaa huomioon hyvin aikaisemmat tutkimukset. Oikeastaan tekijän suurimpia haasteita oli sellaisen aikaisemman tutkimuksen vähäisyys, johon hän olisi voinut nojautua, varsinkin Suomen sodanjälkeiseen kirkolliseen tilanteeseen liittyen.

Tekijä soveltaa monia käsitteitä, joita ei usein vaivauduta määrittelemään tutkimuksessa. Tällaisia ovat muun muassa kirkko, jälleerakentaminen, henkinen jälleerakentaminen, ekumenia, ja kansainvälistäminen. Tekijä pyrkii antamaan näille miettimättä käynteille käsitteille kriittistä sisältöä, ja onnistuuakin yrityksessään melko hyvin.

Meriläinen määrittelee kirkko-käsitteen tavalla, jota tutkijoiden tulisi useammin soveltaa. Ennen kaikkea hän ymmärtää kansallisten seikkojen selitysvoinan rajallisuuden kirkkojen kansainvälisen toiminnan suhteen (s. 6–7). Historiankirjoitus ja varsinkin suomalainen historiankirjoitus on täynnä sortumia tekijän mainitsemaan sudenkuoppaan: otaksutaan, että ihminen on yhtä kansallisuutensa

kanssa, tai toimii aina ja vain jonkinlaisena kansallisuuden jatkeena. Tämä otaksunta koskee sekä historiankirjoittajan omia maanmiehiä ja -naisia että ulkomaalaisia. Tekijä välttää sortumasta tähän sudenkuoppaan ja valaisee näin kirkollista moninaisuutta Suomessa, Yhdysvalloissa, Pohjoismaissa ja Euroopassa. Mutta nationalismia ei voi sivuuttaa kokonaan, kuten tekijä kirjoittaa: ”Suomelle avustusta antaneiden kirkkojen tarkasteleminen keskitetysti kansallisina kokonaisuuksina on perusteltua myös kirkkoissa sodanvuosina vallinneen kansallisesti värittyneen ilmapiirin vuoksi.” (s. 7). Näin tekijä antaa harkitun ja mielestäni oikean painoarvon kansallisille seikoille.

Väitöskirja perustuu arkistotyöhön kuudessa maassa. Tämän tutkimuksen huomattavimpia ansioita on monen näkökulman huomioon ottaminen ja hallinta. Väitöskirjassa käsitellään ongelmia suomalaisista, amerikkalaisista, sekä monien muiden Euroopan maiden kirkollisista ja kirkollisten järjestöjen näkökulmista. Valitut ja pois rajatut näkökulmat on perusteltu hyvin. Maailmalla on kymmeniä arkistoja, joissa on tämän väitöskirjan aihetta koskevia kokoelmia. Kaikkien mahdollisten arkistojen läpikäynti olisi varmasti kestänyt vuosikymmeniä ilman sen parempia tuloksia kuin tekijä on nyt saanut aikaan. Tekijän rajaukset alkuperäislähteiden suhteen perustuvat kokemuksiin arkistoissa Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Tekijä ei siis tehnyt näitä rajauksia ennen kuin hän oli syventynyt arkistolähteisiin. Tutkimuksen lähdepohja on riittävä ja lähteitä on käytetty huolellisesti. Tutkimus perustuu laajaan lähdeaineistoon, josta osaa ei aiemmin ole käytetty historian tutkimukseen.

Luodessaan väitöskirjan dispositiota Juha Meriläinen kamppaili historiallisen kerronnan yleisimmän ja vaikeimman ongelman kanssa. Tapahumat eivät aina seuraa toisiaan peräkkäin vaan muodostavat useita rinnakkaisia, samanaikaisia tapahtumaketjuja. Tekijä onnistuu puno-

maan nämä rinnakkaiset ketjut yhteen johdonmukaiseksi kerronnaksi. Tutkimuksen kieli on sujuvaa ja kirjoittaja on osoittanut hallitsevan ja arvostavansa englannin kielen hienovaraisuuksia sekä englanninkielisessä yhteenvedossa että suorien sitaattien kääntämisessä.

Meriläisen väitöskirja paljastaa neljä ongelmaa, jotka hankaloittivat ekumeniaan perustuvan jälleerakennustyön toteuttamista. Ensinnäkin avun tarve oli ennen näkemättömän suuri. Käytännöllisiä historiallisia malleja ei ollut sovellettavaksi. Neuvottomuus ja näköalattomuus vallitsivat laajalti avustustoiminnan suhteen. Toisen ongelman muodostivat tunnustus- ja kirkkokuntien väliset oppierot ja niistä johtuvat epäluulot. Kolmanneksi ongelmaksi nousivat kansalliset edut ja kokemukset. Toinen maailmansota syvensi protestantismia, eritoten luterilaisuuden kansallisia eroja entisestään. Lisäksi jälleerakennustyöhön osallistuvien järjestöjen välillä ja sisällä oli valta- ja arvovaltaistelua.

Johtopäätökset perustuvat saatuihin tuloksiin ja lähteisiin. Ainoa varaamani johtopäätösten suhteen on tekijän suuri taloudellisten seikkojen painotus Amerikan luterilaisten ja yleensä Amerikan kirkkojen vaikutusvallan leviämisen syyinä Suomessa ja Euroopassa. Tekijä mainitsee ohimenevästi muita tärkeitä syitä rahan ohella, muun muassa amerikkalaisten ideoiden voiman ja eurooppalaisten kirkkojen halun ylläpitää tiiviitä suhteita Yhdysvaltain kirkkoihin jälleerakentamisen jälkeen. Varumaani en pidä mitätöivänä puutteena tai juuri puutteena lainkaan, vaan haasteena tulevaa tutkimustyötä varten tai ehdotuksena, joilla tekijä olisi voinut laventaa ja syventää jo laajaa ja syvää analyysia.

Meriläinen osoittaa ihailtavaa kriittisyyttä aiemman tutkimuksen sekä alkuperäislähteiden suhteen. Hänen lähestymistapansa, jolla hän muotoilee tutkimuskysymyksensä uudelleen kohdatessaan uusia lähteitä, tuottaa uusia oivalluksia

kautta väitöskirjan. Meriläisen työ lisää huomattavasti tietoa ja ymmärrystä tärkeästä vaiheesta Suomen kirkkohistoriassa.

JASON LAVERY
ASSOCIATE PROF.,
STILLWATER, OKLAHOMA, USA

JENNI KRAPU

E. G. Gulinin ekumeeninen työ ja ajattelu. Diss. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 211, Helsinki 2009. 278 s.

Jenni Krapun väitöskirjan kohteena on värikkään ja tarmokkaan, mutta myös kiistellyn professorin ja piispan E. G. Gulinin (1893–1975) ekumeeninen työ ja ajattelu. Etenkin 1900-luvun alkupuolella tällainen oli Suomessa vielä uutta ja harvinaista niin kirkon piirissä kuin muutenkin. Eikä ekumenian käsitteeseen ollut vielä tuttu ja selkiintynyt.

Jo varhain solmiutuvien ulkomaisten kontaktiensa takia ja toimimalla aktiivisesti kansainvälisissä tai Suomessa ulkomaisia yhteyksiä viljelevissä järjestöissä Gulinita kehkeytyi ekumenian uranuurtaja maassamme. Suomessa harjoitettua ekumeenista ajattelua ja toimintaa on jossakin määrin tutkittu, ja myös E. G. Gulin on ollut tutkimuksen kohteena. Mainittakoon vaikkapa Ilkka Antolan väitöskirja Gulinita Uuden testamentin tulkitsijana (1997) ja Ville Jalovaaran väitöskirja Kekkosen ja kirkon suhteista (2007). Sen sijaan Gulinin toimintaa ja ajattelua ei Jenni Krapun valitsemasta näkökulmasta ole aiemmin selvitetty. Aiheen valinta on siis hyvin perusteltu.

Käsillä oleva väitöskirja ei ole E. G. Gulinin elämäkerta. Kuten kirjoittaja otsikonkin mukaisesti määrittelee, hän ottaa selvittääkseen Gulinin ekumeenisen työn ja ajatte-

lun keskeiset vaiheet ja tärkeimmän sisällön. Hän kysyy, miksi Gulinita tuli näkyvä ekumeeninen vaikuttaja Suomessa. Lisäksi hän hahmottelee päähenkilön ekumeenisen toiminnan kokonaiskuva, ja pohtii, millaiset edellytykset Gulinilla tähän toimintaan oli. Krapu käsittelee myös Gulinin teologista ajattelua pitkällä aikavälillä, ja selvittää, millaisia teologisia painotuksia tällä oli hänen kommentoissaan ekumeenista toimintaa, ja miten hän sijoittui suhteessa muihin suomalaisiin teologeihin.

Valitsemaansa rajausta Krapu noudattaa hyvin, mutta kuitenkin valaisee jatkuvasti taustaksi päähenkilön elämänvaiheita. Tiukka keskittyminen vain valittuihin tutkimuskysymyksiin jättäisi Gulinin suorastaan leijumaan ilmaan. Teeman punainen lanka — Gulinin kohdalla langan värissä on konkretiaakin — pysyy hyvin kirjoittajan käsissä.

Mutta mitä on ekumenia? Tämä on tietenkin työn avainkysymys. Ekumenian käsitettä yleensä ja erityisesti E. G. Gulinin kohdalla Krapu syventää kysymyksenasettelussaan. Historiantutkimukselle luonteenomaisella tavalla hän käsittelee ”ekumeniaa” ei niinkään siltä pohjalta, jollaisena käsite nykyisin määritellään vaan ensi sijassa sellaisena kuin Gulin itse ja hänen aikakautensa sen ymmärsivät.

Vuosikymmenten kuluessa käsite totisesti eli — niin Gulinilla kuin yleisesti. Krapu osoittaa hyvin, että Gulin oli kitsas määrittelemään ekumeniaa ja ekumeenista työtään. Useissa kohdin tulee jopa hupaisalla tavalla esille, että Gulin oli ekumeenikko tiedostamattaan ja tarkoittamattaan. Hän pikemminkin toimi kuin määritteli.

Krapu käyttää yleisiä henkilöhistoriallisen tutkimuksen menetelmiä, ja analysoidessaan Gulinin ekumeenista ajattelua hän käyttää viitekehyksinä 1900-luvun ekumeenisen liikkeen kolmea päälinjaa, joita ovat: Faith and Order, Life and Work ja Kansainvälinen lähetysneuvosto. Kirjoittaja suhteuttaa Gulinin

ekumeenisen ajattelun ja toiminnan niihin.

Väitöskirja perustuu laajaan painamattomaan arkistomateriaaliin. Krapu on koonnut materiaalia Britannian, Norjan, Ruotsin, Viron, Sveitsin ja Suomen arkistoista. Työtä on edesauttanut se, että niin Gulinilta ja hänen Helmi-puolisoltaan kuin monilta teologiaikalaisilta — sekä ystäviltä että vih miehiltä — on säilynyt runsaat arkistot. Sen sijaan Gulinin todennäköisesti pitämiä päiväkirjoja Krapu ei ole voinut käyttää.

Painetuista lähteistä tärkeitä ovat Gulinin muistelmat, lehtikirjoitukset ja kirjat. Aihetta enemmän tai vähemmän sivuavan tutkimuskirjallisuuden kirjoittaja tuntee hyvin. Lähteiden käyttö on huolellista ja kriittistä. Hyvää lähdekritiikkiä osoittaa esimerkiksi sen vertaaminen, miten Gulin aikanaan koki ja kommentoi Hitlerin Saksaa, ja miten hän myöhemmin kuvaili näitä asioita koko lailla toisella tavalla muistelmissaan. Ero ei johdu pelkästään muistelijan huonosta muistista.

Väitöskirja jakautuu kolmeen pääluukuun, jotka etenevät luontevan kronologisesti. Päälukujen sisällä on yhtäältä kronologisia, toisaalta probleemikeskeisiä alalukuja. Lapsuuden ja varhaisemman nuoruuden, joiden aikana Guliniin lieinee jo tarttunut vapaamielisen kristillisen ajattelun siemeniä ja orastavaa kiinnostusta ekumeniaan, kirjoittaja esittelee tiiviisti jo johdannossa.

Ensimmäinen pääluku, joka käsittelee vuodet 1918–1929, selvittää Gulinin kansainvälisen toiminnan alkeita ylioppilastyössä. Toisen pääluvun kantavana teemana on Gulinin nationalismin värittämä ekumenia 1930–1945. Siinä tärkeitä osasia ovat neuvottelut anglikaanisen kirkon kanssa, Gulinin ekumeeninen panos talvisodan aikana sekä suhtautuminen Saksaan. Suurimmilleen päähenkilön ekumeeninen rooli nousee laajimman, kolmannen, pääluvun myötä vuosina 1945–1975, jolloin hän osallistui ekumeeniseen toimintaan Tam-